

УДК 37.07:005.95

DOI: <https://doi.org/10.32820/2074-8922-2021-71-13-21>

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

© Бикова М.М., Проценко І.І.,

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

Інформація про авторів:

Бикова Марія Миколаївна: ORCID ID 0000-0002-0386-1856; m.bykoffa@gmail.com; Кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки; Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка; вул. Роменська 87, м. Суми, 40002, Україна.

Проценко Ірина Іванівна: ORCID ID 0000-0003-1792-7200; profpedkoledg@gmail.com; rprosenkoira83@ukr.net; Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки; Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка; вул. Роменська 87, м. Суми, 40002, Україна.

Зміни, що відбулися в освіті, вимагають від сучасних учителів активного розвитку професійних компетентностей. Концепція Нової української школи наголошує на тому, що випускники закладів освіти повинні бути особистостями, патріотами та інноваторами. У статті розглядаються педагогічні умови управління розвитком професійної компетентності учителів нової школи, що засновані на аналізі науково-теоретичної та методичної літератури. Дослідження спирається на бачення проблеми управління розвитком професійних компетентностей учителів різними сучасними науковцями, а також містять серію теоретичних методів: методи аналізу та узагальнення наукових даних, представлених у філософських, психолого-педагогічних, навчально-методичних та інструктивно-методичних джерелах.

При визначенні педагогічних умов управління розвитком професійної компетентності вчителя роботи ми виходили з того, що будь-які уявлення щодо професійної компетентності вчителя є похідними і залежать від того рівня знань, які склалися в суспільній думці, педагогічній теорії і практиці про механізми і умови формування і розвитку людини; пануючої в означеному суспільстві ідеології про сутність і призначення людини. У процесі дослідження було виявлено п'ять основних педагогічних умов для ефективного управління розвитком професійних компетентностей учителів Нової української школи: створити директору і його заступнику умови для розвитку професійної компетентності вчителів; створити директору і його заступнику умови для розвитку професійної компетентності вчителів; управління розвитком професійної компетентності вчителя Нової української школи; пізнання вчителем себе, своїх намірів крізь призму розвитку своїх професійних компетентностей; свідоме планування кожним учителем тих чи інших змін у собі, викликаних потребами професійного міжособистісного спілкування і співпраці з іншими; упровадження інтерактивних форм навчання, що забезпечують набуття вчителем досвіду пізнання і критичного осмислення практики і навчання, виховання учнів за відповідними культурними зразками і нормами професійної діяльності.

Ключові слова: педагогічні умови, професійна компетентність, Нова українська школа, учитель Нової української школи, теоретичні методи дослідження, інтерактивні форми навчання, інформаційні технології.

M.Bikova, I.Protsenko "Pedagogical conditions of managing the development of professional competence of teachers of the New Ukrainian School"

The changes that have taken place in education require modern teachers to actively develop professional competencies. The concept of the New Ukrainian School emphasizes that graduates of education institutions must be individuals, patriots and innovators. The article considers the pedagogical conditions for managing the development of professional competence of teachers of the New Ukrainian School, based on the analysis of scientific-theoretical and methodological literature. The study is based on the vision of managing the development of professional competences of teachers by various modern scientists, and also contains a series of theoretical methods: methods of analysis and generalization of scientific data presented in philosophical, psychological, pedagogical, teaching and instructional sources.

In determining the pedagogical conditions for managing the development of professional competence of teachers, we proceeded from the fact that any ideas about the professional competence of teachers are

derived and depend on the level of knowledge in public opinion, pedagogical theory and practice of mechanisms and conditions of formation and development human beings; the prevailing ideology in this society about the essence and purpose of the man. The study identified five main pedagogical conditions for effective management of the development of professional competences of teachers of the New Ukrainian School, such as creating conditions for the director and his/her deputy to develop professional competence of teachers: creating conditions for the development of professional competence of teachers; managing the development of professional competence of teachers of the New Ukrainian School; being aware of oneself, and one's intentions through the prism of the development of one's professional competences; planning consciously certain individual changes in oneself caused by the needs of teachers' professional interpersonal communication and cooperation with others; introducing interactive forms of education that provide the teacher with the experience of cognition and critical thinking of practice and learning, education of students according to the relevant cultural patterns and norms of professional activity.

Keywords: pedagogical conditions, professional competence, New Ukrainian School, teacher of the New Ukrainian School, theoretical research methods, interactive forms of teaching, information technologies.

Постановка проблеми. Центральне місце в системі освіти належить середній школі. У середині XXI століття розвиваються світові, освітні, економічні процеси, що впливають на формування особистості, особливо вчителя Нової української школи (далі – НУШ). У зв'язку з прийняттям Закону України «Про освіту» належне місце посідає розвиток професійних компетентностей педагогів НУШ (Закон України «Про освіту», 2020).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В останні роки особлива увага приділяється теоретичному аналізу і обґрунтуванню механізмів становлення вчителя як суб'єкта педагогічної діяльності (Г. Аксьонова, Р. Асадулін, Є. Волкова, Н. Григор'єва, В. Жорнова, Н. Нікітіна, Н. Соловійова); формуванню його загальної і професійно-педагогічної компетентності (М. Віленський, В. Гриньова, Е. Гришин, І. Проценко, О. Ходусов); різним аспектам його індивідуально-творчого розвитку та інноваційного потенціалу (І. Богданова, Н. Кічук, Л. Кондрашова, З. Курлянд, А. Линенко, Н. Мажар, Л. Подимова, Н. Поставлюк, Т. Руденко, Т. Руднева, О. Цокур та інші).

Мета представленого дослідження полягає у визначенні педагогічних умов управління розвитком професійної компетентності вчителя Нової української школи.

Виклад основного матеріалу. У контексті діяльнісного підходу, особистість професіонала досліджується в межах відповідності або невідповідності вимогам діяльності. При цьому підкреслюється, що залежно від особливостей праці, вимоги по-різному впливають на професійну поведінку і соціальну активність особистості у сфері

обраної професії. Вважаємо, що цілеспрямоване і систематичне управління директором закладу освіти і його заступниками є першою умовою ефективності процесу розвитку професійної компетентності вчителів.

Зважаючи на це, висувається теза, що діяльність, яка здійснюється в межах певної професії, не тільки сприяє формуванню відповідних знань, навичок і вмінь, розвитку окремих функціональних систем і психічних процесів, але й зумовлює особистість у цілому, особливість її професійних рис і професійних якостей (Л. Абдуліна, А. Вербицький, О. Міщенко тощо).

У межах означеного підходу розробляються схеми діяльності, професіограми різних видів праці, зокрема педагогічної. Зазвичай, цей підхід спрямований на пошук типового в особистості професіонала, того, що дозволяє їй належати до певної професійної групи. При цьому йдеться про такі особливості особистості, які відповідають директивним (чи нормативним) вимогам діяльності і є загальновизнаними щодо певної професії.

Проте відомо, вимоги професії не залишаються незмінними. Вони набувають змін не тільки в результаті розвитку самого суспільства, але й у результаті внеску в цю професію здобутків її суб'єктів, які розвиваються як професіонали. Засвоюючи певну професійну діяльність, вони починають змінювати, розвивати саму професію в процесі відтворення у виконуваний в її сфері діяльності власної індивідуальності. У цьому сенсі орієнтація науково-теоретичних концепцій і практики підготовки майбутнього вчителя на професіограму завжди буде відставати в часі від вимог наявної педагогічної освітньої практики.

Другий підхід, який започатковано в психології, розглядає особистість із позиції особливостей, що виявляються в індивідуальності, унікальності професійної діяльності. При цьому підході у відношенні «діяльність – особистість» увага привертається до особистості професіонала, а не власне до його професійної діяльності. Але, як зазначають науковці, принципи діяльнісного підходу в цьому випадку не відкидаються. Проте професійна діяльність розглядається не як жорстко детермінована система, а простір для прояву різноманітних творчих можливостей індивідуальності (Т.Сіткар (Сіткар, 2010), В.Мельник (Мельник, 2006), Г.Коломис (Коломис, 2015) та ін.). Принциповою характеристикою означеного підходу є його спрямованість на саморозвиток, самоактуалізацію особистості, збільшення ступеня її свободи і можливостей у професійному самовизначенні, у формуванні якісно своєрідного, унікального індивідуального стилю професійної діяльності, у розширенні власних здібностей і сфер їх прикладання.

Не заперечуючи продуктивності кожного із зазначених вище підходів, у своєму дослідженні при з'ясуванні психологічних передумов управління розвитком професійної компетентності вчителя початкової школи в процесі внутрішкільної методичної роботи ми базувалися на положеннях концепції становлення професіонала, що розроблені О. Санніковою (Коломис, 2015). Для нашого дослідження важливим було те, що ця концепція виходить з особливостей становлення особистості професіонала в професіях соціономічного типу, що дозволяло нам екстраполювати її положення у сферу педагогічної професії без будь-яких принципових доповнень і обмежень.

Досліджуючи особливості психологічних механізмів особистісного становлення професіонала у професіях соціономічного типу, О. Саннікова зазначає, що їхньою характерною ознакою є те, що:

- основним змістом діяльності професійних груп є взаємодія з іншими людьми;

- наявність достатньо чітких цілей у цих професіях, сам процес, і результат діяльності характеризуються високим ступенем невизначеності. Зумовлюється це тим, що процес взаємодії і спілкування між людьми завжди проходить як процес творчий і вкрай індивідуалізований, а його результат

здебільшого суттєво віддалений у часі від моменту безпосередньої взаємодії. Зважаючи на це, особливості професій соціономічного типу висувають підвищені вимоги не тільки до компетентності фахівця, його професійної майстерності і професіоналізму, але й до індивідуальних особливостей і особистісних рис (Коломис, 2015).

У соціоекономічних професіях для професіонала як суб'єкта діяльності основними предметами взаємодії можуть бути інша людина (суб'єкт впливу – учень, студент, пацієнт і т. ін.), або зміст самої взаємодії (інформація, виробниче чи навчальне завдання і т. ін.). Зважаючи на це, групу соціоекономічних професій можливо представити певним ланцюжком, на одному кінці якого представлено професії, метою яких є безпосередні зміни в іншій людині, партнеру зі спілкування; на другому – професії, спрямовані на одержання матеріального продукту, створюваного в результаті спільної діяльності, взаємодії. У цих групах соціоекономічних професій інша людина, співпраця з нею виступає засобом досягнення спільної мети (Коломис, 2015, с.26).

Професія педагога, на нашу думку, належить до першого полюсу групи соціоекономічних професій, оскільки його особистісні риси і якості як суб'єкта діяльності, його індивідуальні особливості наявні й безпосередньо впливають на процес і результати взаємодії з учнями. Його особистість є одним із засобів досягнення мети професійної діяльності, і тому вимоги до особистісних якостей педагога як професіонала більш високі, аніж в інших соціоекономічних професіях. Здавна визнано, що немає іншої професії, крім професії педагога, де в результатах діяльності так сильно позначаються особистісні якості самого суб'єкта, його світогляд, витримка, уміння впливати на інших і вести їх за собою (В.Мельник (Мельник, 2006), І.Мельничук (Мельничук, 2008), С.Кашлева (Кашлев, 2005), Л.Каткової (Каткова, 2017), О.Моторнюк (Моторнюк, 2014) та ін.).

Для пояснення підстав для визначення педагогічних умов управління розвитком професійної компетентності вчителя початкової школи в процесі внутрішкільної методичної роботи розглянемо більш докладно механізми становлення особистості як професіонала за концепцією Г.Коломис (Коломис, 2015). Одним із вихідних її

положень є визнання того, що співвідношення можливостей особистості з вимогами діяльності, якою вона оволодіває, й умовами реалізації діяльності відбувається у свідомості. Свідомість особистості виконує регулятивну функцію, що пов'язана зі створенням і прийняттям рішення відносно виконуваної діяльності, створенням ідеального плану її реалізації і визначенням найбільш доцільних способів його практичного втілення (І.Гури (Гура, 2008), О.Пометун (Пометун, 2004), Т.Сіткар (Сіткар, 2010), М.Скрипник (Скрипник, 2005) та ін.).

За концепцією становлення особистості професіонала, що запропонована О. Санніковою, цей процес утворює макросистему, структура якої складається і забезпечується взаємодією декількох підсистем, а саме: формально-динамічної, змістово-особистісної та соціально-імперативної.

Формально-динамічна підсистема забезпечується функціонуванням сукупності всіх індивідуальних властивостей особистості, за яких відбувається і психологічно забезпечується динаміка процесів конституціонального характеру. Змістово-особистісна підсистема складається з властивостей і якостей особистості, що виявляють спрямованість її активності як професіонала, особливості мотиваційної сфери, ціннісних орієнтацій тощо. Соціально-імперативна підсистема, включає наявні в сучасній особистості культурі уявлення про довкілля, суспільство, норми суспільної взаємодії, норми професійної діяльності тощо (Коломис, 2015). Принципова відмінність останньої підсистеми від перших двох полягає в тому, що вона контролюється свідомістю і безпосередньо пов'язана зі змістом культури, у яку треба увійти, щоб оволодіти певною професією.

Властивості соціально-імперативної підсистеми особливо треба враховувати в тих професіях, де сама особистість (учитель, психолог, психотерапевт) стає чинником і засобом досягнення цілей у професійній діяльності. О. Саннікова підкреслює, що саме соціально-імперативна підсистема є домінуючим елементом у загальній структурі особистості професіонала. Вона є простором, у якому на рівні свідомості відбувається взаємодія особистості з довкіллям через усвідомлення і вибір привласнюваних ідей, знань, принципів дії, цінностей, які вона включає і з яких створює

власну суб'єктивну картину світу, суспільства, обраної професії тощо.

Важливий момент, до якого повертає увагу О. Саннікова, полягає в тому, що взаємодія між визначеними підсистемами надзвичайно складна і визначити її межі можливо лише умовно. Проте виявлено, що перебіг від однієї підсистеми до іншої має певну прикордонну зону, у якій поєднуються, накладаються одна на одну характеристики, що належать двом сусіднім підсистемам. Такі прикордонні зони, з одного боку, забезпечують збереження і підтримку цілісності самої особистості як системи. З іншого – відтворюючи перебіг зовнішніх і внутрішніх впливів, вони обумовлюють розвиток особистості. Саме в прикордонних зонах, де збігаються і накладаються властивості різних підсистем, нейтралізуються небажані для особистості впливи, що руйнують або порушують її цілісність. Вони забезпечують спрямування її внутрішньої психічної активності на вибіркоче розгортання можливостей у руслі бажаного (Данилова, 2003).

Обґрунтовуючи першу педагогічну умову, ми виходили з фундаментального положення філософії і психології, що зміна об'єкта діяльності закономірно спричиняє зміну самого суб'єкта. Згідно з цим положенням, розвиток і зміна якісних характеристик діяльності відбувається як розвиток і зміна якісних характеристик її суб'єкта. Джерелом розвитку виступають протиріччя між суб'єктом і об'єктом, які розв'язуються засобами діяльності, завдяки цілеспрямованій і спеціально організованій активності суб'єкта, в якій він виявляє своє ставлення до об'єкта, розуміння його властивостей.

Однак, як зазначають А. Вербицький, Л. Карпова, О. Міщенко, В. Сластьонін та інші автори, у процесі професійної діяльності педагогів це відношення ускладнюється й набуває особливої форми: реальний об'єкт, на який має бути спрямована професійно-педагогічна діяльність учителя, заміщується ідеальними уявленнями про нього. Тобто відношення між суб'єктом і об'єктом професійно-педагогічної діяльності в процесі внутрішньошкільної методичної роботи набуває форми ставлення вчителів до знань, у яких в ідеальній формі представлена їхня майбутня професійна діяльність.

Протиріччя, що виникають у цьому відношенні, розв'язуються як трансформація

зовнішніх, нормативних розпоряджень і настанов, що стосуються управління навчально-пізнавальною діяльністю вчителя НУШ та закріплюють певним чином інтереси і потреби суспільства в освіті і вихованні підростаючого покоління, у внутрішні, особисто значущі для вчителя цілі, способи і засоби здійснення професійної діяльності. Це протиріччя між тим змістом, у якому відображено сутність самої професійної діяльності вчителя в усьому багатстві сучасних уявлень щодо її цілей, функцій, засобів відтворення і особистісними потребами, індивідуальними можливостями, здібностями і ціннісними настановами студентів, що намагаються опанувати зміст означеної діяльності. Отже, можна припустити, що результати розв'язання цього протиріччя зумовлені обставинами, у яких відбувається управління розвитком професійної компетентності вчителя початкової школи в процесі внутрішкільної методичної роботи.

Отже, для того, щоб почати певним чином, учитель, як особистість, повинен мати у свідомості образ або ідеальну модель, уявлення того, відносно чого треба діяти і образ або модель того, як діяти. Образ дитини, учня створюється у свідомості вчителя Нової української школи в процесі внутрішньошкільної методичної роботи.

Таким чином, при визначенні педагогічної умови управління розвитком професійної компетентності вчителя НУШ у процесі внутрішкільної методичної роботи треба урахувати, що для учителя об'єктом пізнання виступає не реальна професійно-педагогічна діяльність, а її замісник – знання. Як соціокультурний код, спеціально створений для об'єктивації і матеріалізації усього багатства попереднього людського досвіду, суспільної практики, що накопичені у вихованні і навчанні дитини в системі початкової освіти, ці знання за своїм змістом відображають уявлення:

– про психологічну і соціальну сутність дитини як особистості, що розвивається;

– про ефективність спеціального педагогічного впливу на розвиток і становлення дитини як особистості, способи їх реалізації в умовах закладу освіти;

– про способи організації вчителем цілеспрямованого впливу на розвиток дитини, тобто власне знання про професійно-педагогічну діяльність, її цілі, засоби і технології реалізації, результати, що мають бути досягнуті.

Саме в останньому блоці відбито стимули і способи здійснення професійно-педагогічної діяльності, до яких зверталися вчителі НУШ упродовж накопичення досвіду професійно-педагогічної діяльності в закладах освіти. За своїм змістом ці знання відображають сучасний стан історично і соціально обумовлених уявлень щодо сутності педагогічної професії, відповідної професійно-педагогічної діяльності, відношення її об'єктів і суб'єктів і саме з них утворюється соціально-імперативна підсистема професійно-педагогічної культури вчителя початкових класів.

У змісті теоретичної підготовки вчителів ця підсистема традиційно представлена низкою дисциплін педагогічного циклу, до якого входять загальні основи педагогіки, теорії навчання і виховання, історія педагогіки, педагогічні технології Нової української школи, актуальні проблеми розвитку освіти та інші. Натомість за своєю спрямованістю і змістом вони відображають науково-теоретичні знання поза межами конкретного культурно-історичного контексту, без урахування обставин, що сприяли розвитку педагогічної теорії і педагогічної практики і зумовлювали їх культурну відповідність. Зважаючи на це, першою педагогічною умовою управління розвитком професійної компетентності вчителя НУШ у процесі внутрішньошкільної методичної роботи ми виокремлюємо відображення в змісті навчальних предметів цієї культури як історично, соціально і суб'єктно-персоніфікованого феномена.

При визначенні наступної педагогічної умови ми виходили з того, що будь-які уявлення щодо професійної компетентності вчителя є похідними і залежать від того рівня знань, які склалися в суспільній думці, педагогічній теорії і практиці про механізми та умови формування і розвитку людини; пануючої в означеному суспільстві ідеології про сутність і призначення людини. Офіційна, пануюча в суспільстві ідеологія впливає на вибір змісту знань шляхом визначення їх нормативного обсягу через визначення державних стандартів освіти, затвердження навчальних планів і програм підготовки, які обмежують і описують цілі, засоби і способи здійснення професійно-педагогічної діяльності учителя НУШ як професіонала. Формально нічого не змінюючи у структурі особистості вчителя, ці знання через механізми самосвідомості і саморегуляції своїм змістом задають напрями його загальній орієнтації в

довкіллі і професійно-педагогічній діяльності, їх цінностях.

Проте, як відомо, людина відноситься до типу систем, що саморегулюються і самоорганізуються. На цих підставах вона може відмовитися від того знання, що пропонується і є нормативним; переглянути або вдосконалити його зміст, сформулювати принципово нове, таке, що не буде вже нормативним, а особистісним, тобто належати власне їй. Учені підкреслюють, що в особистісному знанні освоювана діяльність, її предмет відображаються в контексті тих відносин, що усвідомлюються і приймаються даним суб'єктом як особистісно значущі (С. Кашлев (Кашлев, 2005), Т. Сіткар (Сіткар, 2010) та ін.). Більш того, будь-якому нормативному знанню історично передують деяка сукупність особистісного знання. Тільки узагальнене і практично осмислене в культурі знання стає для особистості нормативним.

Із цього випливає, що розвиток самого знання про сутність професійно-педагогічної діяльності лежить на шляху критичного осмислення традиційних уявлень про сутність педагогічного процесу і формування в цьому контексті кожним вчителем початкової школи власного уявлення про професійну діяльність, її цілі і способи здійснення.

У зв'язку з цим ми вважаємо, що власний досвід пізнання має стати для вчителя експериментальним майданчиком, на якому в нього виникає можливість перевірити реальність і продуктивність своїх уявлень у сфері професійної діяльності, їх відповідність певним культурним зразкам і нормам.

Отже, від того, яким чином організований процес пізнання вчителем предмета власної професійно-педагогічної діяльності, залежить можливість формування в нього певних якостей. Отже, саме керівник, спираючись на об'єктивні процеси, що супроводжують розвиток новоутворень у структурі особистості вчителя-професіонала, повинен створювати в навчальному процесі умови для їх відтворення. Тому, **перша умова** управління розвитком професійної компетентності вчителя Нової української школи в процесі внутрішньошкільної методичної роботи: створення директором і його заступниками умов для розвитку професійної компетентності вчителів.

На підставі цих міркувань ми виокремлюємо **другу умову** управління розвитком професійної компетентності

вчителя Нової української школи в процесі внутрішньої методичної роботи, а саме: використання в освітньому процесі пізнавальних ситуацій, що спонукають учителя до усвідомлення цілей, змісту і засобів професійної діяльності крізь призму культурної відповідності історичним і соціальним обставинам.

Підставою для визначення наступної умови слугувало те, що тільки в спілкуванні з іншими людьми людина засвоює і встановлює для себе реальні межі і сенси використання соціально прийнятих у культурі норм поведінки і діяльності. Дослідження І. Гури (Гура, 2008), І. Мельничук (Мельничук, 2008) та інших авторів свідчать, що лише усвідомлювані в результаті власного досвіду спілкування ці норми набувають значення ціннісних установок особистості, соціальних орієнтирів, наповнених особистісним сенсом. Спілкування є реальним ґрунтом, на якому вибудовується Я-концепція особистості майбутнього вчителя як професіонала.

Відомо, що далеко не всі знання про довкілля, які відбиваються у свідомості, приймаються, переживаються і стають органічною складовою свідомості особистості, її регулятивом. О. Саннікова зазначає, що людина «...може бути «інформаційним носієм» визначених повідомлень, моральних, етичних норм, професійних знань і т.д., але при цьому зовсім не використовувати, не затребувати, не приймати, не переживати їх. У цьому випадку знання, зокрема і професійні, залишаються на рівні декларації, тобто відсторонені від особистості і не використовуються професіоналом повною мірою» [103].

Третьою умовою управління розвитком професійної компетентності вчителя початкової школи в процесі внутрішньошкільної методичної роботи є пізнання учителем себе, своїх намірів крізь призму певних норм культури набуває особливого значення. Свідома поведінка і результативна діяльність за своїм змістом обов'язково передбачає презентацію Я-власного – Я-іншого, незалежно від того, які ролі при цьому виконуються: учителя, студента, учня, колеги тощо. Спілкування в будь-якому випадку вимагає узгодження дій усіх учасників. В освітньому процесі підставою для такого узгодження стають культурні норми поведінки і навчально-виховної діяльності, що існують у суспільстві і, зокрема, в освіті.

Спілкування забезпечує усвідомлення особистістю меж своїх індивідуальних можливостей. Але поряд із цим воно впливає на усвідомлення і розвиток самої діяльності. Вибудовуючись на рівні взаєморозуміння в процесі обміну інформацією, комунікативної взаємодії, спілкування переростає в інтеракцію, тобто спеціально організовану і цілеспрямовану взаємодію і співпрацю певної групи людей.

Інтерактивний рівень спілкування передбачає розбіжний від індивідуального спосіб здійснення діяльності та її усвідомлення. На цьому рівні стратегія і тактика діяльності визначається не тільки планами, ідеями, проєктами, що виникли у свідомості однієї людини, але й планами, створеними іншими учасниками групи. Узгоджене і прийняте за цими планами рішення щодо здійснюваної в співпраці діяльності завжди більш продуктивне, тому що ґрунтується на більш багатому і різнобічному баченні предмета діяльності, його властивостей, можливостей і доцільності перетворення, більш широкому практичному і теоретичному досвіді.

Дослідженнями Є.Карпової [53], З.Курлянд [60], А. Линенко [63] та багатьох інших науковців доведено, що у випадках, коли завдання, що виникає у професійній діяльності вчителя, відбивається у його свідомості й оцінюється як особистісно значуще, регуляція поточних станів відбувається природно і позитивно. В інших випадках вплив цих станів на процес діяльності може бути негативним. У ситуації спілкування, співпраці, взаємодії, пропускаючи свої психічні стани, способи активної дії через свідомість і порівнюючи їх із вимогами діяльності інших, суб'єкт може вдосконалювати власні дії, знаходити для себе нові спонукання і внутрішню мотивацію. Отже, принцип саморегуляції визначає і забезпечує способи свідомого зв'язку різних підсистем особистості як професіонала, виявляє рівні психічного забезпечення професійної діяльності педагога, «ціну» такої діяльності, і, таким чином, зумовлює індивідуальний стиль її здійснення.

О. Леонтьєв [61], В. Петровська [87] та інші дослідники наголошують на тому, що свідомість, спрямована всередину самого суб'єкта, виявляє себе як самосвідомість. При цьому в самосвідомості органічно поєднуються: пізнання і усвідомлення можливостей власного «Я»; обставин, за яких

це «Я» може існувати і реалізувати себе; потреб, яких воно прагне забезпечити, і ціннісні орієнтації, що спонукають його до активних дій. Важливо, що в усіх випадках джерелом змісту самосвідомості виступає безпосереднє середовище існування людини, її культурний досвід у діяльності і супутніх їй відносин з іншими людьми. Суттєво, що чим складніші за своїм змістом дії, що включає суб'єкт у простір своєї самосвідомості, тим вище і складніше рівень його саморегуляції.

Четвертою умовою управління розвитком професійної компетентності вчителя початкової школи в процесі шкільної методичної роботи є свідоме планування кожним учителем початкової школи тих чи інших змін у собі, викликаних потребами професії, міжособового спілкування і співпраці з іншими є проявом вищого ступеня саморегуляції. У процесі становлення особистості як професіонала воно відбувається як самовиховання, що планомірно формуванню визначених якісних новотворів, розвитку здібностей особистості, її спроможності певним чином реалізувати себе в діяльності.

Отже, саморегуляція виступає об'єктивним, природним механізмом, за допомогою якого внутрішній зміст суб'єкта адаптується і виявляється ззовні як зміст його діяльності. Через свідомість особистість, як суб'єкт діяльності, відбиває навколишній світ, усі обставини, що викликають діяльність і супроводжують її. Вона, залежно від того, який зміст діяльності усвідомлюється, відбиває вибіркоче ставлення людини до її соціального, зокрема професійного існування.

У зв'язку з цим принципового значення набуває система суспільних відносин, яка визначає ступінь поєднання прав і свободи суб'єкта, можливість реалізації в діяльності його власного «Я». З цього приводу Н. Злобін [52] та інші дослідники підкреслювали, що будь-яка система авторитарного типу виключає можливість вибору. Але також не мають сенсу процедури вибору при повній свободі, що допускається системою суспільних відносин. Відсутність будь-яких загальнозначущих норм, орієнтирів позбавляє діяльність її соціальної цінності, перетворює її в просту біологічну активність.

Приймаючи це положення, ми вважали за необхідне відзначити ще одну обставину, яка, на нашу думку, має важливе значення в умовах організації процесу навчання. Свідомість за своєю природою може уявити

людину в такій ситуації, яка найбільш повно відповідає уявленням про призначення її діяльності, можливості її перетворення відповідно до власних інтересів і потреб. Не маючи можливості побачити таку діяльність реально, суб'єкт може її вибудувати ідеально і вже потім шукати можливості для її втілення на практиці.

На підставі цих міркувань, *п'яту умову* управління розвитком професійної компетентності вчителя початкової школи в процесі внутрішкільної методичної роботи ми визначаємо як упровадження інтерактивних форм навчання, що забезпечують набуття вчителем досвіду пізнання і критичного

осмислення практики навчання і виховання учнів за відповідними культурними зразками і нормами професійної діяльності.

Висновки з дослідження і перспективи подальших досліджень. Зазначені педагогічні умови управління розвитком професійної компетентності вчителя початкової школи в процесі шкільної методичної роботи сформульовані за результатами теоретичного аналізу існуючих науково-педагогічних, філософських і психологічних розробок. Відтак, перевірка і доказ їхньої достатності, надійності й ефективності вимагає проведення спеціального експерименту, спрямованого на здобуття відповідних емпіричних даних.

Список використаних джерел

1. Гура О. І. Теоретико-методологічні основи формування психолого-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу в умовах магістратури : автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / О. І. Гура. – Запоріжжя, 2008. – 38 с.

2. Кашлев С. С. Технологія інтерактивного обучения / С. С. Кашлев. – Мн. : Беларусский верасень, 2005. – 196 с.

3. Концепція розвитку післядипломної освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://intkonf.org/vezetiu-kv-kontsepsiya-rozvitku-pislyadiplomnoyi-osviti-v-ukrayini/>. – (дата звернення 10.03.2021р.)

4. Мельник В. В. Інтеракція в освітньому процесі: технологія організації / В. В. Мельник // Управління школою. – 2006. – № 13. – С. 15–34.

5. Мельничук І. М. Науково-методичні засади впровадження інтерактивних технологій у вищій школі / І. М. Мельничук // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Сер. № 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи. – 2008. – Вип. 11. – С. 183–190.

6. Національна доктрина розвитку освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://studfile.net/preview/5721274/>. – (дата звернення 20.03.2021р.)

7. Пометун О. Активні й інтерактивні методи навчання: до питання про диференціацію понять / О. Пометун // Шлях освіти. – 2004. – № 3. – С. 10–16.

8. Сіткар Т. В. Використання новітніх інформаційних технологій для підвищення інформаційної компетентності майбутніх педагогів та використання їх у професійній діяльності / Т. В. Сіткар // Освітні вимірювання в інформаційному суспільстві : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. / М-во України, НПУ ім. М. П. Драгоманова ; гол. ред. В. П. Сергієнко. – Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. – 20 с.

9. Скрипник М. Інтерактивне навчання: основні поняття. Ігри дорослих / М. Скрипник // Інтерактивні методи навчання / упоряд. Л. Галіцина. – Київ : Ред. загальнопед. газ., 2005. – С. 30–44.

10. Данилова Г. С. Акмеологічна модель педагога в XXI століття / Г. С. Данилова // Рідна школа. – 2003. – № 6. – С. 6–9.

11. Закон України «Про повну загальну середню освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>. – (дата звернення : 16. 04. 2020).

12. Каткова Л. Інноваційна організація методичної роботи: Створення акмеологічної системи професійного зростання / Л. Каткова // Завуч. – 2017. – № 9. – С. 9–14.

13. Коломис Г. Г. Акмеологічний аспект модернізації змісту та структури науково-методичної роботи з педагогами / Г. Г. Коломис // Завучу. Усе для роботи. – 2015. – № 13-14. – С. 24–32.

14. Концепція «Нова українська школа» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainian-shkola-compressed.pdf>. (дата звернення : 16. 04. 2020).

15. Моторнюк О. Ю. Моніторинговий підхід до вивчення стану навчання та виховання / О. Ю. Моторнюк // Завучу. Усе для роботи. – 2014. – № 19–20. – С. 2–16.

References

1. Hura, OI 2008, 'Teoretyko-metodolohichni osnovy formuvannia psykholoho-pedahohichnoi kompetentnosti vykladacha vyshchoho navchalnoho zakladu v umovakh mahistratury' [Theoretical and methodological foundations of the formation of psychological and pedagogical competence of a teacher of higher education in a master's degree], Doc.ped.n abstract, Zaporizhzhia.

2. Kashlev, SS 2005, *Tekhnolohyia ynteraktyvnoho obuchenyia* [Technology of interactive learning], Belarusskyi verasen, Minsk.

3. Vezetiu, KV n.d., *Kontsepsiia rozvytku pislyadiplomnoi osvity v Ukraini* [The concept of development of postgraduate education in Ukraine], viewed 10 March 2021, <<http://intkonf.org/vezetiu-kv-kontsepsiya-rozvitku-pislyadiplomnoyi-osviti-v-ukrayini/>>.

4. Melnyk, VV 2006, 'Interaktsiia v osvitnomu protsesi: tekhnolohiia orhanizatsii' [Interaction in the educational process: technology of organization], *Upravlinnia shkoloiu* [School Management], no. 13, pp. 15-34.
5. Melnychuk, IM 2008, 'Naukovo-metodychni zasady vprovadzhennia interaktyvnykh tekhnolohii u vyshchii shkoli' [Scientific and methodological principles of implementation of interactive technologies in higher education], *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni MP Drahomanova* [Scientific journal of the National Pedagogical University. MP Dragomanova], Seriya 5 Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy, iss. 11, pp. 183-190.
6. Khersonskiy derzhavnyi universytet 2016, *Natsionalna doktryna rozvytku osvity* [National doctrine of education development], viewed 20 March 2021, <<https://studfile.net/preview/5721274/>>.
7. Pometun, O 2004, 'Aktyvni y interaktyvni metody navchannia: do pytannia pro dyferentsiatsiiu poniat' [Active and interactive teaching methods: to the question of differentiation of concepts], *Shliakh osvity* [The path of education], no. 3, pp. 10-16.
8. Sitkar, TV 2010, 'Vykorystannia novitnykh informatsiinykh tekhnolohii dlia pidvyshchennia informatsiinoi kompetentnosti maibutnykh pedahohiv ta vykorystannia yikh u profesiinii diialnosti' [The use of the latest information technologies to increase the information competence of future teachers and their use in professional activities], *Osvitni vymiryuvannia v informatsiinomu suspilstvi* [Educational measurements in the information society], Ministerstvo Ukrainy, Natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni MP Drahomanova, Vydavnytstvo Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni MP Drahomanova, Kyiv.
9. Skrypnyk, M 2005, 'Interaktyvne navchannia: osnovni poniattia. Ihry doroslykh' [Interactive learning: basic concepts. Adult games], *Interaktyvni metody navchannia* [Interactive teaching methods], Redaktsiia zahalnopedahohichnoi hazety, Kyiv, pp. 30-44.
10. Danylova, HS 2003, 'Akmeolohichna model pedahoha v XXI stolittia' [Acmeological model of a teacher in the XXI century], *Ridna shkola* [Native School], no. 6, pp. 6-9.
11. Prezydent Ukrainy 2020, *Zakon Ukrainy Pro povnu zahalnu seredniu osvitu*, [Law of Ukraine On Complete General Secondary Education], viewed 16 April 2020, <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>>.
12. Katkova, L 2017, 'Innovatsiina orhanizatsiia metodychnoi roboty: Stvorennia akmeolohichnoi systemy profesiinoho zrostannia' [Innovative organization of methodical work: Creating an acmeological system of professional growth], *Zavuch* [Head teacher], no. 9, pp. 9-14.
13. Kolomys, HH 2015, 'Akmeolohichni aspekt modernizatsii zmistu ta struktury naukovo-metodychnoi roboty z pedahohamy' [Acmeological aspect of modernization of the content and structure of scientific and methodical work with teachers], *Zavuchu. Use dlia roboty* [Head teacher. Everything for work], no. 13-14, pp. 24-32.
14. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy 2016, *Kontseptsiiia Nova ukrainska shkola* [The concept of New Ukrainian School], viewed 16 April 2020, <<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>>.
15. Motorniuk, OIu 2014, 'Monitorynhovy pidkhid do vyvchennia stanu navchannia ta vykhovannia' [Monitoring approach to studying the state of education and upbringing], *Zavuchu. Use dlia roboty* [Head teacher. Everything for work], no. 19-20, pp. 2-16.

Стаття надійшла до редакції 30.04.2021 р.